

Pojasnila k načrtu ravnanja

1. UVOD

Da bi izboljšali ozaveščenost vseh lovcev glede izvajanja biovarnostnih ukrepov pri lovu in postopkov ravnanja z odstreljenimi divjimi prašiči, najdenimi poginulimi divjimi prašiči in živalskimi stranskimi proizvodi (v nadaljevanju: ŽSP), ZNUAPK v 4. členu uvaja obvezo, da vsak upravljavec lovišča pripravi načrt ravnanja za lovce (v nadaljnjem besedilu: načrt). Načrt ravnanja zmanjšuje verjetnost, da bi z lovskimi dejavnostmi širili bolezni.

V načrtu so podrobno opredeljene naloge lovcev in določene odgovorne osebe za izvajanje načrta pri posameznem upravljavcu lovišča.

Načrt vključuje biovarnostne ukrepe v zvezi z lovom, ki so določeni v 14. členu ZNUAPK.

Za izvajanje biovarnostnih ukrepov mora imeti vsak upravljalec lovišča na voljo naslednjo opremo:

- za čiščenje in razkuževanje obutve in opreme, čiščenje in razkuževanje vozil pred lovom in po njem npr. visokotlačni čistilec, škropilnice, druga oprema za nanos razkužil
- banjice ali/in vrečke za vleko/transport odstreljene živali od mesta odstrela do prevoznega sredstva
- čistila in razkužila, krtače, posoda s spužvo, ki se lahko namoči z razkužilom
- mesto s tekočo vodo
- ustrezna ploščad ali mesto, kjer se lahko opravi čiščenje in razkuževanje vozil, opreme in obutve lovcev, ki so prišli v stik z odstreljenimi divjimi prašiči.

Načrt se začne izvajati z dnem uveljavitve sklepa generalnega direktorja Uprave iz 9. člena ZNUAPK s katerim se določi visoka stopnja ogroženosti glede APK. Ker je bil sklep generalnega direktorja uprave s katerim določil visoko stopnjo ogroženosti že objavljen in se izvaja, se tudi načrti ravnanja začnejo izvajati z dnem objave.

Lovci smo dolžni poleg splošnih biovarnostnih ukrepov upoštevati tudi posebne biovarnostne ukrepe pri lovu s katerimi zelo zmanjšamo možnost razširjanja te nalezljive bolezni. Tako je zelo pomembno, da ob vseh ravnanjih in stikih z uplenjeno divjadjo vseh vrst, še posebno pa pri rokovanju z odstreljenimi divjimi prašiči uporabljamo rokavice za enkratno uporabo. Prav tako je pomembno dosledno vzdrževanje higiene oblačil, obutve in še posebno higijene rok ter uporaba primernih razkužil za osebno rabo in razkuževanje lovske opreme. Po končanem lovu moramo mehansko očistiti obutev (pri tem bodimo pozorni predvsem na podplate) in oblačila ter morebitni pribor, ki je prišel v stik z uplenjeno divjadjo. Oblačila operemo z navadnim detergentom pri najmanj 40 °C. Pozornost namenimo tudi lovskim psom, ki so bili na lovu. Po končanem lovu jih okopamo s šamponom za pse in jih pustimo, da se osušijo.

V primerih, ko je lovec hkrati tudi rejec domačih prašičev ali celo divjih prašičev v obori, so že omenjeni biovarnostni ukrepi še posebno nujni. Poleg tega naj bi lovec za delo z domačimi in divjimi prašiči v obori uporabljal za to posebej namenjeno obleko in obutev, ki naj bi ju hranil v ločenih prostorih in se redno preoblačil.

Na območju celotne Slovenije velja visoka stopnja ogroženosti zaradi APK, zato je treba pri vseh fazah lova na divje prašiče upoštevati biovarnostne ukrepe opisane v načrtu ravnanja.

2. Postopek z odstreljenimi divjimi prašiči

Lovec čim prej po odstreleu poskrbi, da iz telesa odstrani vsaj želodec in črevesje. Pri tem praviloma sledimo načelom dobrih higienskih navad. Od konkretnih okoliščin (glede na vremenske razmere, obdobjem dneva, oddaljenosti od prometnic, oblikovanosti terena, dostopnosti in podobno) pa je tudi odvisno za katero od različic se bomo odločili. V praksi izbiramo med možnostjo, da:

a) Že takoj na mestu odstrele odstranimo vse notranje organe:

- z nožem zabodemo v kožo na območju grla in nadaljujemo z rezom kože po sredini spodnjega dela vratu nad sapnikom do prsnega koša. Izvlečemo požiralnik skupaj s sapnikom in ju pred vstopom v prsno votlino z globokim rezom tako odstranimo. Z zarezovanjem kože nadaljujemo po sredinski črti prsne in trebušne votline vse do medenice,
- živalim moškega spola je potrebno takoj in v celoti odstraniti vse dele spolovila in spolnih žlez,
- prerežemo (mladim živalim) – prežagamo (starejšim) medenično kost po stiku med levo in desno stranjo (razdvojimo ju po zarastnem - simfiznem šivu) medenice in na silo razklenemo medenični kosti do te mere, da se nam odpre pogled v medenično votlino,
- obrežemo kožo okoli ritnika (danke) in previdno izvlečemo debelo črevo s sečnim izvodilom vse do začetka trebušne votline,
- veliki parkljasti divjadi izpraznimo trebušno ter prsno votlino in notranjost dobro očistimo s papirnatimi brisačami (v ta namen pa ni dovoljeno uporabljati listje, mah, praprot, travo in podobno!);
- pri starejši jelenjadi in divjih prašičih je treba v poletnem času, ob visokih zunanjih temperaturah, vzdolžno zarezati tudi kožo pod pazduh (axil), da omogočimo hitrejšo ohlajanje trupa;
- pljuča, srce, jetra, ledvice in vranico shranimo v primerno vodotesno embalažo (PVC vrečka ali posoda) in jih priložimo k trupu za osnovni pregled usposobljene osebe ali kasnejši veterinarski pregled;

b.) V zahtevnejših terenskih ali vremenskih okoliščinah pa se odločimo, da odpremo le trebušno votlino, da odstranimo takoj le spolovila, želodec in celotno črevesje, druge notranje organe pa pustimo še v naravnem stiku s telesom (pljuča, srce, jetra, ledvica in vranico). Preostali del obdelave bomo opravili kasneje v zbiralnici uplenjene divjadi (v nadaljevanju: zbiralnica).

c.) Pernati mali divjadi in poljskemu zajcu praviloma čim prej po lovu odstranimo črevesje, tako da odpremo trebušno votlino in odstranimo požiralnik.

d.) V primeru, če divjad na katero je lovec streljal ni obležala na mestu (»v ognju«) oz. v neposredni bližini nastrela, temveč je po strelu odskočila in je ni bilo mogoče najti v bližini brez pomoči usposobljenega psa za delo po krvni sledi, pa moramo vsak tak primer reševati kolikor je le mogoče prav tako po načelih zagotavljanja varne hrane. V nekaterih primerih moramo pogosto še živo žival umiriti z usmrtilnim strelom, čeprav v takem primeru postopamo z divjadjo podobno, kot smo že prej opisali pod a, b, in c.

Nikoli pred pregledom preglednika ali uradnega veterinarja ne spiramo z vodo ali odstranjujemo patoloških sprememb /fibrina po porebrnici, potrebušnici, gnoja...

Divjadi v naših razmerah ni dovoljeno odirati že v lovišču in je morda razkosavati na kraju odstrela!

2.1. Odvzem vzorcev krvi in telesnih delov:

V primeru potrebe ali zahteve po odvzemu vzorca krvi uplenjenega divjega prašiča za pregled na prisotnost protiteles proti virusu afriške (APK) in klasične prašičje kuge (KPK) ter bolezni Aujeszkega, si mora lovec še pred načrtovanim lovom zagotoviti komplete za odvzem vzorca krvi, ki jih bo imel pri sebi in jih uporabil še preden bo uplenjenega divjega prašiča iztrebil. Komplete LD/LPN prevzame od UVHVVR. Kompletom za odvzem vzorcev so priložena ustrezna navodila.

Podobno ravnamo v primeru potrebe odvzema vzorca žlez (bezgavk) in koščka jeter za pregled na tuberkulozo (TBC) zato si lovci še pred načrtovanim lovom zagotovijo ustrezno opremo in embalažo za pravilen odvzem vzorca.

2.2. Spravilo uplenjene divjadi (z mesta uplenitve do prevoznega sredstva in prevoz do zbiralnice)

Prevoz mora biti varen, tako da je preprečeno iztekanje tekočin (zlasti krvi), ki lahko vsebujejo virus APK.

V večini primerov spravilo uplenjene divjadi z mesta uplenitve do prevoznega sredstva ne predstavlja večjih težav. Težave pa so mogoče v primerih spravila zlasti telesno večje in težje uplenjene divjadi iz težko dostopnih območij lovišča.

Vsekakor moramo pri spravilu uplenjene divjadi predvsem upoštevati načela dobrih higienskih navad za zagotavljanje varne hrane. Trup uplenjene divjadi mora biti ves čas spravila zaščiten pred morebitnim onesnaženjem s prahom, zemljo, peskom, listjem, travo, dežjem snegom in podobnimi škodljivimi vplivi. Preprečiti moramo še dodatne poškodbe (poškodovanje dlake in kože zaradi vleke po tleh) ter kolikor je to le mogoče, take premike poskusimo čim bolj skrajšati. Za prenos odstreljenih divjih prašičev do vozila, se priporoča uporaba plastičnih ali kovinskih banjic ali transportnih vreč iz odpornih materialov – pri spravilu divjega prašiča iz lovišča do vozila vegetacija plastične vreče hitro poškoduje.

Uplenjeno divjad moramo čim prej po odstrelu, brez vmesnih postankov, pripeljati neposredno v zbiralnico.

Prevoz uplenjene divjadi iz lovišča do zbiralnice divjadi se opravlja v za to posebej prirejenih vozilih, v priklopnikih vozila, prikolicah, ipd., vendar je potrebno uplenjeno divjad pri tem zaščititi pred vonjavami, ki bi lahko povzročile nenormalen vonj mesa, pred zunanjimi vplivi (sonce, prah, blato), pred žuželkami in preprečiti morebiten stik z drugimi živalmi (psi, mačke, muhe, glodavci) ter vsem drugim kvarnimi dejavniki iz okolja (npr. bakterije in plesni itd.). Preprečiti je potrebno, da bi med prevozom trupa do zbiralnice iztekale tekočine - krvi s prevoznega sredstva. Med prevozom več trupov uplenjene divjadi naenkrat nikoli ne smemo

naložiti trupov enega vrh drugega! Prikolice morajo tesnit, sicer jih je potrebno zatesniti s PVC folijo.

Prevoz uplenjene divjadi iz lovišča do zbiralnice je dovoljen tudi v osebni vozilu v primeru odstrela na individualnem lovu in ob upoštevanju prejšnjih določil glede izteka tekočin. V primeru skupinskih lovov uporabo osebnih vozil za prevoz odstreljenih divjih prašičev odobri (določi) odgovorna oseba (gospodar ali vodja skupinskega lova) že pred lovom.

Prevozna sredstva, ki so bila uporabljena za prevoz odstreljenih divjih prašičev, morajo biti enostavna za čiščenje, po vsakem lovu pa jih je treba tudi razkužiti. Vozila ne smejo zapustiti lovišča, dokler ni opravljeno čiščenje in razkuževanje.

2.3. Pogoji za sprejem uplenjene divjadi v zbiralnico in hranjenje

Trup uplenjene divjadi je dovoljeno sprejeti (obesiti) v zbiralnico uplenjene divjadi le v primeru, da:

- je trup namenjen za prehrano ljudi.
- je bila uplenjena v lovišču s sredstvi in na način v skladu s predpisi o lovstvu,
- ne izvira iz lovišč z območij za katere veljajo ukrepi omejitve ali prepovedi prometa zaradi pojava živalskih kužnih bolezni,
- da je smrt divjadi nastopila zaradi odstrela dejansko na lovu in ne morda zaradi drugih vzrokov;
- ni bilo na trupu ugotovljenih drugih sprememb razen travmatskih poškodb, ki so nastale zaradi strela s kroglo
- mala divjad mora biti iztrebljena takoj po uplenitvi (po lovu).

V zbiralnico se ne sprejemajo trupi za katere se ve, da ne bodo uporabljeni za prehrano ljudi npr. trup volka, lisice, trup povožene divjadi.

Pri hranjenju trupov uplenjene divjadi je potrebno dosledno spoštovati določilo, da se čim prej po odstrelu trupe velike divjadi ohladi v globini mesa na temperaturo do +7 °C, trupe male divjadi pa do +4 °C. Omenjeno stopnjo ohlajenosti mesa uplenjene divjadi bomo dosegli z nastavitvijo delovanja hladilnih teles v območju do +1 °C, s čimer bomo obenem zaradi večkratnega odpiranja ohlajenega/ih prostora/ov in hladilnih teles tudi preprečili nedovoljeno prekinjanje »hladilne verige« že ohlajenih trupov uplenjene divjadi, ki so pripravljene za oddajo v promet za javno uporabo. Ob upoštevanju omenjenega priporočila pa ne smemo pretiravati do te mere, da bi spustili stopnjo ohladitve prostora v območje zmrzovanja, saj **trupe uplenjene divjadi v zbiralnici ni dovoljeno zamrzniti.**

Kadar se zunanja temperatura dvigne nad +15 °C, je še posebej pomembno, da lovci - uplenitelji trupe uplenjene divjadi po odstrelu brez vsakršnega odlašanja in čim prej pripeljejo v prostore za ohladitev.

Trupov divjadi, ki niso ustrezno/predpisano označeni ni dovoljeno shranjevati v zbiralnici. divjadi. V zbiralnici divjadi pa tudi ni dovoljeno ob trupih uplenjene divjadi sočasno shranjevati trupov domačih živali ali kakršnih koli drugih živil, pijač in napitkov.

2.4. Pregled uplenjene divjadi - usposobljena oseba (lovski preglednik) upravljavke lovišča

Lovec uplenitelj je dolžan (skladno z že omenjenimi zahtevami) iztrebljeno uplenjeno divjad, katerih meso bo uporabljeno za prehrano ljudi (z glavo, s pripadajočimi celimi nogami in notranjimi organi za pregled) dostaviti v zbiralnico. Iztrebljeno uplenjeno divjad z nogami in glavo obesi v za to urejen prostor v zbiralnici ter o dostavi takoj obvesti usposobljeno osebo (preglednika) za pregled, če to ni storil že takoj po odstrelu.

Usposobljena oseba v najkrajšem možnem času po obvestilu pregleda trup in njemu pripadajoče organe. Uplenitelj pregledniku poda anamnezo glede obnašanja živali pred odstrelom.

Preglednik pregled zaključi z izpolnitvijo t.i. *Izjave usposobljene osebe*, s katero potrdi, da med pregledom trupa in pripadajočih notranjih organov ni opazil neobičajnih lastnosti, da se žival pred uplenitvijo ni nenormalno obnašala in da v lovišču ni suma onesnaženja okolja. Tak trup je primeren za prehrano ljudi oziroma je primeren za oddajo v obrat za obdelavo divjačine, kjer končni pregled trupa opravi uradni veterinar po izkoženju.

Trupi in vsi deli trupov, pri katerih preglednik ne more potrditi navedb na izjavi se ocenijo kot neustrezni za prehrano ljudi in se jih odstrani kot ŽSP kategorije 2 (glej poglavje kategorizacija ŽSP v zbiralnicah).

IZJAVA USPOSOBLJENE OSEBE ZA UPLENJENO DIVJAD

LOVIŠČE:

Vrsta uplenjene divjadi: smjad | jelenjad | d. prašič | gams:

Uplenjeno dne: Ob: uri Kraj uplenitve:

Izjavljam, da med pregledom trupa in pripadajočih notranjih organov nisem opazil neobičajnih lastnosti, da se žival pred uplenitvijo ni nenormalno vedla, ter da v lovišču ni suma onesnaženja okolja.

Druge ugotovitve usposobljene osebe:

Reg. št. us. os. Kraj: Dne:

Teža v kg: 2503320001

Opomba:

Podpis usposobljene osebe

TALON ZA OZNAČEVANJE ORGANOV

V kolikor je preglednik s podpisom potrdil navedbe na *Izjavi usposobljene osebe*, to izjavo zloženo v PVC vrečko pritrdi z vezico na trup uplenjene divjadi (navadno ob rebri lok). Po pregledu preglednik obreže okolico strelne rane in izreže, izreže/obreže morebitne patološke spremembe. Preden trup obesi v hladilni prostor /omaro poskrbi za odstranitev spodnjih delov nog in glave in pripravi trup za oddajo v koži ali brez kože kupcu.

Če trupu niso priloženi vsi notranji organi, preglednik Izjave usposobljene osebe ne podpiše, trup ne more na trg.

2.5. Oddaja uplenjene divjadi za uporabo v prehrani

Uplenjena divjad je last upravljavca lovišča (lovske družine /LPN) in se zbira v zbiralnici, ki mora biti obvezno registrirana pri Območnem uradu Uprave RS za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin (OU UVHVVR).

Upravljalci lovišč lahko v okviru veljavne zakonodaje določijo podrobnejše pogoje za prodajo divjačine. Del uplenjene divjadi navadno odkupijo že lovci - uplenitelji za lastno (domačo) uporabo, nekaj je upravljavec lovišča odda končnemu potrošniku, preostalo pa obratom prodaje na drobno ter v odobrene obrate za predelavo divjačine.

Praviloma se trupi iz zbiralnice oddajo v promet v koži. Trupe v koži lahko prevzamejo lovci za lastno porabo, fizične osebe ali pa jih lovska družina /LPN odda v obrat za obdelavo divjačine.

V zbiralnici, ki izpolnjuje dodatne tehnične pogoje, je dovoljeno tudi odirati divjad tako za lastno domačo porabo lovcev, kot tudi za končne potrošnike in obrate prodaje na drobno. V takem primeru mora biti v zbiralnici uplenjene divjadi na voljo poseben prostor ali ločeno mesto za izkoževanje divjadi, opremo za odiranje v visečem položaju, umivalnik s hladno in vročo vodo ter sterilizator za ročno orodje (nože, žage, sekire...) in mesto za ločeno skladiščenje izkoženih trupov uplenjene divjadi od trupov v koži, če se tako skladiščenje tudi opravlja. Trupov, ki so namenjeni v obrat za obdelavo divjačine se ne izkožuje.

2.6. Oddaja uplenjene divjadi za javno uporabo

Kot že omenjeno, se pod posebnimi pogoji zbiralnicam dovoljujejo tudi dobavljanje divjačine (izkoženi in razsekani trupi na največ šest (6) osnovnih kosov) *končnemu potrošniku* v manjših količinah (t.j. porabnik, ki živila ne bo še nadalje predeloval v okviru živilske dejavnosti) ali drugim *obratom prodaje na drobno* (mesnice, menze, restavracije, trgovine,...). V primeru oddaje trupa uplenjen divjadi obratu prodaje na drobno mora tak trup pregledati uradni veterinar.

3. Postopki za čiščenje in razkuževanje

Pomembno je poudariti, da je pred uporabo kakršnega koli razkužila potrebno predhodno čiščenje. Mehansko ščetkanje z raztopino detergenta je zelo učinkovito pri čiščenju kontaminiranih površin in predmetov (obutev, lovska oprema,...) ter za doseganje učinkovitega razkuževanja.

Uporabiti je treba samo sveže pripravljena razkužila (po navodilu proizvajalca), pri čemer se mora upoštevati tudi zahtevani čas učinkovanja (kontaktni čas je do 60 minut).

3.1. Razkužila, ki se priporočajo za razkuževanje v primeru virusa afriške prašičje kuge:

Povzeto po: Haas et al. 1995, Heckert et al. 1997, Shirai et al., 1997, 2000.

- klor (natrijev hipoklorit); *Domestos*
- jod (kalijev tetraglicin trijodid);
- kvarterna amonijeva spojina (didecildimetilamonijev klorid);
- parna faza vodikovega peroksida (VPHP);
- aldehidi (formaldehid);
- organske kisline;
- oksidativne kisline (perocetna kislina);

- alkalije (kalcijev hidroksid in natrijev hidroksid); eter in
- kloroform.

3.2. Registrirana komercialna razkužila:

Ime izdelka	Aktivne sestavine	Uporaba
Virkon S®	natrijev klorid kalijev peroksimonosulfat	virus APK v opremi za krmljenje/napajanje živali, skednjih, ogradah, boksih, hlevih, opremi, kotilnih boksih, skednjih/hišah/vozovih/boksih za prašiče, območjih za živali, vozilih za prevoz živali , kmetijskih prostorih in opremi ter obutvi
Ecocid® S	trojna kalijeva sol monopersulfat sulfaminska kislina jabolčna kislina natrijev heksametafosfat natrijev dodecil benzen sulfonat	razkužilo za površine in vodni sistem, vse vrste živalskih bivališč, rastlinjake in veterinarske ambulante
Virocid®	alkil dimetil benzil amonijev klorid; didecil dimetil amonijev klorid; glutaraldehyd;	Širok razpon uporabe za dnevno razkuževanje: živalskih bivališč in materiala; transportnih sredstev za živali in materialov/opreme; prostorov za shranjevanje in predelavo krme in živil; transportnih sredstev za živila; čevljev in koles z namakanjem v razkužilnih kopelih.

* **Domestos** - razkužilo za čiščenje kategorije 2. - razkužila in drugi biocidni pripravki za gospodinjstvo in javno uporabo (vsebuje natrijev hipoklorit 4,5%)

Trgovsko ime:

Domestos 24H PLUS Gosto tekoče razkužilo WHITE & SHINE - gel
Domestos Extended Power Gosto tekoče razkužilo Atlantic Fresh - tekoče
Domestos Extended Power Gosto tekoče razkužilo Citrus Fresh - tekoče
Domestos Extended Power Gosto tekoče razkužilo Pine Fresh - tekoče
Domestos Extended Power Gosto tekoče razkužilo Pink Fresh - tekoče
Domestos Extended Power Gosto tekoče razkužilo Red Power - tekoče
Domestos Ultra White Gosto tekoče razkužilo White & Shine - tekoče

Razkužila se aplicira na različen načine:

- za razkuževanje obutve je primerna posoda z gobico, namočeno v razkužilo (manjša dezobariera), skozi katero prehajajo udeleženci lova;
- za razkuževanje oblačil, opreme in vozil pa razkužilo nanese s pomočjo navadne razpršilke, škropilnica ali visokotlačnega čistilca.

4. Kategorizacija ŽSP v zbiralnici

Področje ŽSP ureja Uredba (ES) št. 1069/2009 EVROPSKEGA PARLAMENTA IN SVETA o določitvi zdravstvenih pravil za živalske stranske proizvode in pridobljene proizvode, ki niso namenjeni prehrani ljudi, ter razveljavitvi Uredbe (ES) št. 1774/2002 (Uredba 1069/2009 ES). ŽSP na podlagi kriterijev določenih v 8., 9. in 10. členu Uredbe 1069/2008 ES razvrščamo v tri kategorije (ŽSP kategorije 1, ŽSP kategorije 2, ŽSP kategorije 3), ki na podlagi ocen tveganja odražajo stopnjo tveganja za javno zdravje in zdravje živali. ŽSP kategorije 1 in 2 pomenijo veliko tveganje in se lahko uporabijo samo za namene zunaj krmne verige. V Sloveniji ŽSP kategorije 1 in 2 prevzema koncesionar KOTO d.o.o.. ŽSP kategorije 3 pa pomenijo manjše tveganje zato je za te proizvode mogoča širša uporaba, med drugim tudi za proizvodnjo hrane za hišne živali, predelanih živalskih beljakovin, bioplina, komposta... ŽSP kategorije 3 lahko prevzame odobren oziroma registriran obrat za ŽSP kategorije 3, npr. Biotera, Koto...

4.1. Kateri ŽSP in katere kategorije ŽSP nastanejo v zbiralnicah?

ŽSP kategorije 3

V skladu z 10. členom Uredbe 1069/2009 ES med ŽSP kategorije 3 spadajo:

(a) trupi in deli zaklanih živali ali, če gre za divjad, telesa in dele ubitih živali, ki so primerni za prehrano ljudi v skladu z zakonodajo Skupnosti, vendar niso namenjeni za prehrano ljudi za komercialne namene;

(b) ali telesa in naslednje dele iz divjadi, ki je bila ubita za prehrano ljudi v skladu z zakonodajo Skupnosti:

(i) trupe ali telesa in dele živali, ki so zavrnjene kot neprimerne za prehrano ljudi v skladu z zakonodajo Skupnosti, vendar niso kazale nobenih znakov bolezni, prenosljive na ljudi ali živali;

To pomeni, da se kot ŽSP kategorije 3 v zbiralnici opredelijo:

- vsi deli odstreljene divjadi, katerih trup je bil s strani preglednika ocenjen kot ustrezen za prehrano ljudi (podpisana izjava usposobljene osebe) kot so npr. obreznine okrog strelne rane, notranji organi (cvrček), če ni bil porabljen kot živilo, in v zbiralnicah, ki izpolnjujejo pogoje za izkoževanje tudi kože.

ŽSP kategorije 3 prevzema odobren oziroma registriran obrat za ŽSP kategorije 3, npr. Biotera, Koto...

ŽSP kategorije 1:

V skladu z Uredbo 1969/2009 ES med ŽSP kategorije 1 spadajo:

- *prostoživeče živali, kadar obstaja sum, da so okužene z boleznimi, ki se prenašajo na ljudi ali živali;*
- *mešanice snovi kategorije 1 bodisi s snovmi kategorije 2 bodisi s snovmi kategorije 3 ali z obojimi.*

To pomeni, da v primeru, ko bi npr. preglednik pri pregledu trupa in notranjih organov odstreljenega divjega prašiča v zbiralnici posumil na APK npr. povečana vranica...cel trup s pripadajočimi organi kategoriziral kot ŽSP kategorije 1.

Med ŽSP kategorije 1 uvrščamo tudi vse odstreljene divje prašiče na okuženem območju, vse najdene poginule divje prašiče in vse divje prašiče, pri katerih je preiskava na APK pozitivna. Prav tako se kot se kot ŽSP kategorije 1 kategorizira trup in organi divjega prašiča, pozitivnega na trihinele.

ŽSP kategorije 2:

V skladu z Uredbo 1969/2009 ES med ŽSP kategorije 2 spadajo:

- *gnoj, nemineralizirani gvano in vsebino prebavnega trakta;*
- *živali in dele živali, razen tistih iz členov 8 ali 10,*
(i) ki so poginile in niso bile zaklane ali ubite za prehrano ljudi, vključno z živalmi, ki so bile ubite zaradi nadzora bolezni;
- *mešanice snovi kategorije 2 s snovmi kategorije 3;*
- *živalske stranske proizvode razen snovi kategorije 1 ali snovi kategorije 3.*

Med ŽSP kategorije 2 v zbiralnici spadajo:

- trup in vsi deli trupa odstreljene divjadi, ki je bila s strani preglednika ocenjena kot neustrezna za prehrano ljudi - izjava usposobljene osebe ni podpisana.
- patološko spremenjeni deli divjadi ne glede na to ali je bil trup ocenjen kot ustrezen ali neustrezen za prehrano ljudi, npr. patološko spremenjeni deli npr. novotvorbe, ognjki, abscesi, lokalizirani vnetni procesi, jetra z ehinokoki, metljavost ...).
- v kolikor se v lovišču ne odstrani črevesje in želodec in pride skupaj z uplenjeno divjadjo v zbiralnico, potem se črevesje in želodec z vsebino kategorizira kot ŽSP kategorije 2.
- med ŽSP kategorije 2 uvrstimo tudi ŽSP, ki jih ne moremo uvrstiti v kategorijo 1 ali kategorijo 3 oziroma kadar imamo dilemo glede kategorizacije.

V primeru dvomov pri oceni ustreznosti za prehrano ljudi in glede kategorizacije ŽSP pregledniki kontaktirajo uradnega veterinarja, ki opravlja nadzor v zbiralnici!!!

Ker je kategorizacija ŽSP v živilskem obratu – zbiralnici dokaj zahtevna, lahko upravljalec lovišča (LD/LPN) zadevo poenostavi, tako da vse ŽSP kategorizira kot ŽSP kategorije 1 in se s tem izogne dilemam glede uvrstitve posameznih delov ali trupa divjadi v različne kategorije. V tem primeru vse kar nastane v zbiralnici in se ne da na trg ali uporabi kot živilo, postane ŽSP kategorije 1, ki jo prevzame koncesionar KOTO d.o.o..

5. Prepoved krmljenja ŽSP na krmiščih, do katerih dostopajo divji prašiči in omejitve krmljenja

Prepoved dopolnilnega krmljenja je neinvaziven način upravljanja populacije in mora biti del običajnega upravljanja divjih prašičev. Prepoved dopolnilnega krmljenja vpliva tudi na zmanjšanje populacije, saj povečuje smrtnost v zimskih mesecih ter zmanjša kondicijo in plodnost spolno zrelih samic. **Po uveljavitvi ZNUAPK je na krmiščih, do katerih dostopajo divji prašiči, je pri zimskem krmljenju dovoljena le uporaba silaže, sena in okopavin, pri privabljalnem krmljenju pa le krma neživalskega izvora.**

Z ZAPK kot nujni ukrep zaradi velikega tveganja za vnos APK v populacijo divjih prašičev uvajamo **prepoved krmljenja z ŽSP na krmiščih, do katerih lahko dostopajo divji prašiči.** Živalski proizvodi oziroma živalski stranski proizvodi pomenijo veliko tveganje za prenos APK na daljše razdalje, hkrati pa kot dodaten vir hrane v naravi dvigujejo reprodukcijski potencial divjih prašičev.

Kljub prepovedi, ki jo uvaja ZNUAPK je krmljenje z ŽSP dovoljeno na krmiščih, do katerih divji prašiči ne morejo dostopati in imajo dovoljenje UVHVVR. Izdajo dovoljenj za krmljenje prostoživečih živali ter ogroženih in zavarovanih vrst živali urejata 11. in 13. člen Pravilnika o živalskih stranskih proizvodih, ki niso namenjeni prehrani ljudi.

5.1. Kdo lahko vloži prošnjo/vlogo za krmljenje prostoživečih živali ter ogroženih in zavarovanih vrst živali?

Pravilnik o živalskih stranskih proizvodih, ki niso namenjeni prehrani ljudi v 11. in 13. členu določa, da so LD in LPN edini nosilci dejavnosti, ki lahko Upravo zaprosijo za izdajo dovoljenja za krmljenje prostoživečih živali s snovmi kategorije 3 in krmljenje ogroženih in zavarovanih vrst s snovmi kategorije 1 na postajah za krmljenje, ker imajo sklenjeno veljavno koncesijo za trajnostno upravljanje divjadi in ker meso divjadi in prav tako tudi medveda (kot zavarovane vrste, ki ne sodi med divjad) vstopata v prehransko verigo.

5.2. Postopek za pridobitev dovoljenja za krmljenje prostoživečih živali z ŽSP kategorije 3

EU zakonodaja s področja ŽSP omogoča, da države članice dovolijo krmljenje vseh prostoživečih živali (wild animals) z ŽSP kategorije 2 in 3 (prvi odstavek 18. člena Uredbe 1069/2009 ES), pri tem pa morajo zagotoviti nadzor tveganj v zvezi z javnim zdravjem in zdravjem živali. **Slovenija je z nacionalnim predpisom (Pravilnik o živalskih stranskih proizvodih, ki niso namenjeni prehrani ljudi (Uradni list RS, št. 35/2015)) določila, da bo za krmljenje prostoživečih živali dovolila le snovi kategorije 3.**

S 13. členom ZNUAPK je bila uvedena dodatna zahteva glede krmljenja ŽSP na krmiščih, saj je na krmiščih, do katerih imajo dostop divji prašiči, prepovedano krmljenje ŽSP.

LD ali LPN, ki bi želela krmiti prostoživeče živali s snovmi kategorije 3, mora na OU Uprave vložiti vlogo za izdajo takšnega dovoljenja. Vloga za izdajo dovoljenja mora vsebovati podatke o:

- nosilcu dejavnosti (lovska organizacija): ime, naslov in sedež, davčno številko, EMŠO ali matično številko poslovnega subjekta in kontaktno osebo;
- predvideni vrsti uporabe ali odstranitve ŽSP ali pridobljenih proizvodov;
- opis lokacije, z navedbo GPS koordinat, kjer bi krmljenje opravljali,
- **opis načina preprečitve dostopa divjih prašičev do krmišča (ograja, dvignjen podest...)**
- podatke o mestu oziroma obratu izvora ŽSP ter predvidenih letnih količinah ŽSP
- opis postopkov ravnanja z ŽSP.

Obrazec vloge je dostopen na spletni strani UVHVVR:

[11. člen: Vloga za izdajo dovoljenja za krmljenje prostoživečih živali s snovmi kategorije 3](#)

Lovska organizacija, ki želi pridobiti dovoljenje za krmljenje prostoživečih živali z ŽSP *kategorije 3*, mora vlogi priložiti tudi opis postopkov ravnanja z ŽSP. V tem opisu je potrebno navesti način prevoza ŽSP iz obrata (npr. zbiralnice/klavnice do krmišča in način vzdrževanja reda na krmišču. Zato naj navede pogostnost zalaganja in oceno količine ŽSP predvidenih za posamezno krmišče, odstranjevanje neporabljenih delov npr. velikih kosti, kož... ŽSP je treba namreč prevažati v zaprtih in nepropustno zatesnjenih posodah, nadalje je potrebno po prevozu posode očistiti, če jih večkratno uporabljamo. Teh posod nikakor ne smemo uporabiti za druge namene, razen če so bile pred uporabo za drug namen temeljito očiščene in razkužene. V kolikor se za prevoz uporabljajo posode ali embalaža za enkratno uporabo, je le-to potrebno po uporabi odstraniti in sežgati. Dovoljen je samo neposreden prevoz iz obrata do krmišča! V kolikor bi lovska organizacija želela ŽSP vmesno skladiščiti, mora pri Upravi registrirati tudi svoj zbirni center.

Z vlogo se zaprosi lahko samo za tista krmišča, ki so že evidentirana v lovskoupravljavskem načrtu za posamezno leto.

Za krmljenje prostoživečih živali se lahko uporabijo vse snovi kategorije 3, navedene v 10. členu Uredbe 1069/2009 ES, razen snovi iz alinej (n), (o) in (p) 10. člena Uredbe 1069/2009/ES. Praktično pa to pomeni ŽSP iz lovskih zbiralnic, ŽSP iz klavnic, obreznine iz predelovalnih obratov, nekatera bivša živila, ki vsebujejo sestavine živalskega porekla... Polaganje krme živalskega izvora na mrhovišča je namenjeno mesojedim in vsejedim prostoživečim živalim. Od divjadi na taka krmišča obiskujejo lisice, šakali, kune, jazbec. Tako mrhovišče je namenjeno tudi medvedu, ki pa, kot smo že navedli, ne sodi med divjad.

5.3. Postopek za pridobitev dovoljenja za krmljenje ogroženih in zavarovanih vrst živali s ŽSP kategorije 1 na postajah za krmljenje

Izdaja dovoljenja za krmljenje *snovi kategorije 1* je vezana na ogrožene in zavarovane vrste živali. Ker gre za krmljenje snovi kategorije 1, kamor sodijo tudi vse poginule živali, so pogoji za izdajo dovoljenja za krmljenje s temi snovmi zahtevnejši. Uprava mora pred izdajo dovoljenja

preveriti vsa mogoča tveganja in zagotoviti pogoje za varno uporabo snovi *kategorije 1*, z izdajo dovoljenja pa mora soglašati tudi ministrstvo pristojno za ohranjanje narave (MOP). Krmljenje s snovmi *kategorije 1* se dovoli samo, če je **takšen način krmljenja varen in če dejansko izboljšuje stanje/ohranjevanje živalske vrste**.

Uredba 1069/2009 /ES določa posebne pogoje za krmljenje s snovmi *kategorije 1* na postajah/mestih za krmljenje. EU zakonodaja mrhovišča, kjer krmimo s snovmi *kategorije 1*, opredeljuje kot »postaje« za krmljenje. **To so posebej urejena mesta, kamor je omogočen dostop samo določenim ciljnim živalskim vrstam. V skladu s 13. členom ZNUAPK je prepovedano krmljenje ŽSP na krmiščih, do katerih imajo dostop divji prašiči.**

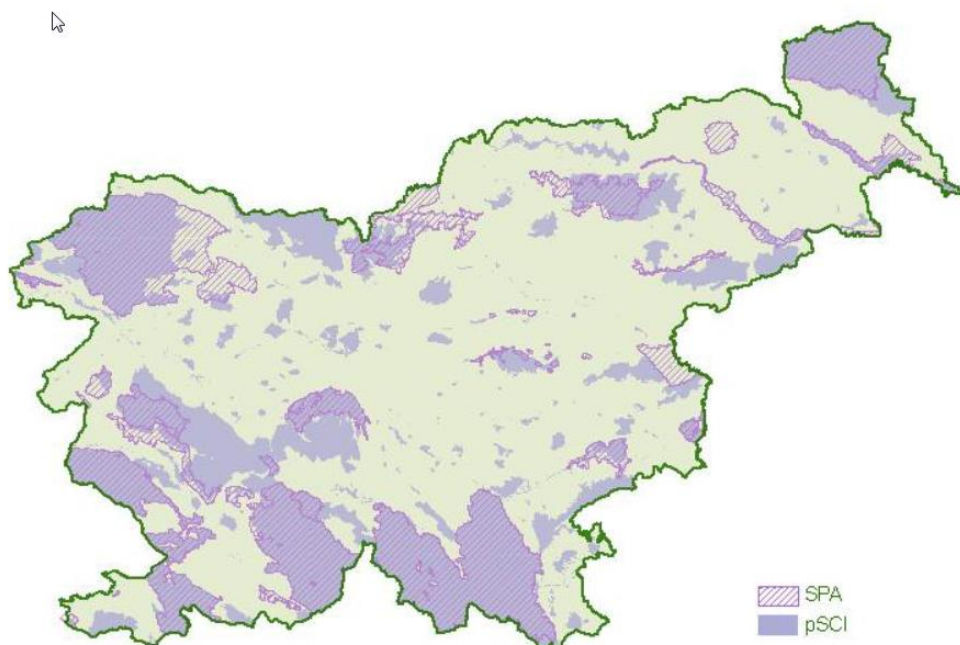
V skladu s 13. členom *Pravilnika o živalskih stranskih proizvodih, ki niso namenjeni prehrani ljudi*, lahko vlogo za izdajo dovoljenja za **krmljenje ogroženih in zavarovanih vrst živali z ŽSP kategorije 1 na postajah za krmljenje** na OU Uprave vloži LD ali LPN. Obrazec vloge je dostopen na spletni strani UVHVVR:

[13. člen: Vloga za izdajo dovoljenja za krmljenje nekaterih ogroženih in zavarovanih vrst živali na postajah za krmljenje s snovmi kategorije 1.](#)

Dovoljenje se lahko izda za krmljenje živali in sicer:

- **ene od vrst iz reda zveri (Carnivora)**, naštetih v *Prilogi II k Direktivi 92/43/EGS*, v posebnih ohranitvenih območjih, ki so določena v tej direktivi.
- **ene od vrst iz reda ujed (Falconiformes) ali sov (Strigiformes)**, naštetih v *Prilogi I k Direktivi 2009/147/ES*, v posebnih območjih njihovega varstva, ki so navedena v tej direktivi.
- Na seznamu *Priloge II k Direktivi 92/43/EGS* so tudi velike zveri (rjavi medved, volk in ris) živeče v Sloveniji. Uprava lahko izda dovoljenje za hranjenje ujed in sov na območjih določenih v skladu z *Uredbo o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000)*, (Uradni list RS, št. [49/04](#), [110/04](#), [59/07](#), [43/08](#), [8/12](#), [33/13](#), [35/13 – popr.](#), [39/13](#) – odl. US in [3/14](#)). Na *sliki 1* so grafično prikazana posebna varstvena območja v Sloveniji.

Slika 1: Posebna varstvena območja natura 2000 v Sloveniji (vir: ARSO: <http://www.arso.gov.si/narava/natura%202000/karta/>)



Izdaja dovoljenja za **hranjenje ptic, ki se hranijo z mrhovino**, v Sloveniji še ni mogoča, saj Slovenija ni navedena v točki 1 (a) (i) Oddelka 2, Poglavlja II Priloge VI Uredbe 142/2011/EU. Da bi se Slovenija na ta seznam uvrstila, bi moralo ministrstvo pristojno za ohranjanje narave podati predlog na Upravo, ki bi nato izpeljala uraden postopek uvrstitve na seznam zgoraj omenjene Uredbe pri Evropski Komisiji.

Pogoji za pridobitev dovoljenja za krmljenje ogroženih in zavarovanih vrst živali z ŽSP kategorije 1 na postajah za krmljenje

Vloga za izdajo dovoljenja za krmljenje ogroženih in zavarovanih vrst živali **na postajah za krmljenje**, mora poleg podatkov o nosilcu dejavnosti (lovski organizaciji) in predvideni vrsti uporabe ŽSP ali pridobljenih proizvodov, vsebovati še:

- **podrobnejše podatke glede vrste živali.** Navesti je potrebno za katero ciljno vrsto je krmljenje namenjeno (npr. za medveda, kot eno od vrst zveri ali npr. za sove).
- **opis delovnih postopkov**, ki vsebuje podatke o krmišču in navedbo GPS koordinat tega mesta, opis sistema, ki zagotavlja, da so trupla govedi in vsaj 4 % trupel ovac predhodno pregledani na transmisivne spongiformne encefalopatije (TSE). Mesto za krmljenje mora biti urejena/o tako, da omogoča dostop samo vrstam, ki jim je krmljenje namenjeno. **Če je npr. postaja za krmljenje namenjena medvedu mora biti mesto krmljenja dvignjeno, tako da do tega mesta ne morejo dostopati druge živali (npr. divji prašiči).** Če je postaja za krmljenje namenjena krmljenju sov ali ujed, je lahko tako mesto krmljenja ograjeno le s primerno visoko ograjo, ki onemogoča dostop drugim živalim.
- **obrazložitev/mnenje, kako bi takšen način krmljenja lahko izboljšal stanje ohranjenosti živalske vrste.** Pri medvedu in drugih zvereh je krmljenje z ŽSP lahko dejansko sestavni del širše strategije ohranjanja teh vrst.

Postaje za krmljenje so lahko urejene samo na odobrenih mestih, predvidenih v veljavnih načrtih LUO, v skladu s predpisom, ki ureja divjad in lovstvo.

OU Uprave izda dovoljenje iz prvega odstavka tega člena v soglasju z ministrstvom, pristojnim za ohranjanje narave (Agencijo RS za okolje). Dovoljenje se izda za največ tri leta.